

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Тема 2

План

- I. Поняття, значення та завдання закону про кримінальну відповідальність.
- II. Історія виникнення та формування кримінального права. Джерела кримінального права.
- III. Структура кримінального закону
- IV. Тлумачення кримінального закону
- V. Чинність закону про кримінальну відповідальність у просторі та часі

I. Поняття, значення та завдання закону про кримінальну відповідальність

Кримінальний закон у широкому розумінні - це система національних законодавчих актів України та імplementованих у них положень міжнародних договорів, що містять норми кримінального права.

Кримінальний закон - це законодавчий акт Верховної Ради України, який містить одну, кілька або систему взаємопов'язаних і взаємоузгоджених кримінально-правових норм.

- це Кримінальний кодекс - єдиний кодифікований законодавчий акт, в якому за певною системою викладено кримінально-правові норми.
- це і окрема стаття Кримінального кодексу або її частина, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення певного виду.
- це і відповідні положення міжнародних договорів, імplementовані у кримінальне законодавство України на загальногалузевому рівні.

Кримінальний закон - це нормативний акт, прийнятий Верховною Радою України, який містить сукупність кримінально-правових норм

II. Історія виникнення та формування кримінального права. Джерела кримінального права

Рік	Документ
1016-1054 рр.	князем Ярославом Мудрим було укладено зведення законів під назвою « Руська Правда », що стало першим кодифікованим актом нашої держави, який містив перші кримінально-правові норми із захисту вільної особи та її власності.
До 1654 р.	На території України діяли Магдебурське право, Статут Князівства Литовського, Руська Правда, польський законодавчий актом «Порядок».
З 1654 р.	Після 1654 їх норми продовжували діяти в Україні, але поширилися і норми права московії
1743 р.	Права, по которым судится малороссийский народ
1845 р.	Уложення про покарання кримінальні і виправні
1920 р.	Циркуляр Народного Комісаріату УРСР
1922р.	Кримінальний кодекс УРСР

Рік	Документ
1927 р.	Кримінальний кодекс УРСР
1960 р.	Кримінальний кодекс УРСР
1.09.2001 р.	Набрав чинності Кримінальний Кодекс України

III. Структура кримінального закону

Кримінально-правова норма складається з трьох елементів:

гіпотези – визначає умови, за яких застосовується правова норма щодо забороненої поведінки особи;

диспозиції – закріплює таку правову норму;

санкції – встановлює покарання для осіб, які порушили цю правову норму

Диспозиція – це частина норми, в якій визначається злочинне діяння.

Існують такі види диспозицій:

Прості – це такі диспозиції, в яких злочин тільки називається без розкриття конкретних ознак складу кр. пр. (наприклад, ст. 146 КК – Незаконне позбавлення волі або викрадення людини).

Описові – це диспозиції, в яких розкриваються всі ознаки конкретного складу кр. пр. (наприклад, ст. 127 КК – Каткування; ст. 148 КК – Підміна дитини; ст. 155 КК – Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку).

Бланкетні – це диспозиції, в яких називається тільки саме кр. пр., а його ознаки знаходяться в іншому нормативно-правовому акті (наприклад, ст. 272 КК – Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою; ст. 286 КК – Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами).

Відсилочні – це диспозиції, в яких для розкриття ознак складу кр. пр., потрібно звернутися до іншої частини статті або іншої статті КК, або до примітки до статті (наприклад, ст. 116-119 КК – для з’ясування поняття вбивства необхідно звернутись до ст. 115 КК, де дається визначення вбивства; ст. 122 КК – Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження – для з’ясування поняття «середньої тяжкості тілесне ушкодження», необхідно звернутись до ст. 121 КК – Умисне тяжке тілесне ушкодження).

Змішані диспозиції, наприклад, описово-відсилочні (ст. 303 КК – Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією; ч. 2 ст. 186 КК – Грабіж) та **описово-бланкетні** (п.п. 2-4 примітки до ст. 185 КК – Крадіжка).

Санкція – це частина норми, яка визначає вид і розмір покарання за кр. пр., вказане у диспозиції.

Відносно-визначені санкції – передбачають покарання певного виду з обов'язковою вказівкою на вищу межу покарання. Нижня межа може вказуватися, а може - і ні

Альтернативні санкції – передбачають два і більше видів основного покарання, з яких суд може на свій розсуд застосувати лише одне

Кумулятивні санкції – передбачає наявність як основного, так і додаткового покарання

IV. Тлумачення кримінального закону

Тлумачення закону – це з'ясування та всебічне розкриття його змісту з метою точного застосування

1) залежно від суб'єкта тлумачення:

- *автентичне* – це тлумачення, яке здійснюється органом, який прийняв закон (згідно чинної Конституції та законів України Верховна Рада **не застосовує** автентичне тлумачення, проте Верховна Рада може надавати роз'яснення щодо застосування законів, які не мають статусу офіційного тлумачення);

- *легальне (офіційне) тлумачення* – це тлумачення, що здійснюється органом влади, уповноваженим на те законом. Це Конституційний Суд України. Положення, що наводяться в акті легального тлумачення, є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені;

- *судове тлумачення:*

а) казуальне тлумачення – дається судами будь-якої інстанції при розгляді конкретного кримінального провадження. Таке тлумачення є обов'язковим тільки по тому провадження, у зв'язку з яким воно проводилося;

б) правозастосовне тлумачення – дається в рекомендаціях Пленуму Верховного суду України з найбільш складних питань застосування КК України;

- *наукове (доктринальне)* – це тлумачення закону науковими і навчальними юридичними установами, окремими вченими і практиками в монографіях, підручниках, навчальних посібниках, статтях, науково-практичних коментарях. Це тлумачення не має обов'язкової сили.

2) за прийомами (засобами):

- *граматичне* – полягає у з'ясуванні змісту кримінально-правової норми шляхом етимологічного або синтаксичного аналізу її тексту, з'ясуванні значення і змісту слів, термінів, понять, застосованих у КК України;
- *систематичне* – з'ясування змісту закону, його окремих положень шляхом зіставлення з іншими положеннями цього самого закону або іншого закону;
- *історичне* – з'ясування умов, причин, соціальних чинників, що зумовили його прийняття, звернення до аналогічних кримінальних законів, що були чинними раніше;
- *логічне тлумачення* – полягає у з'ясуванні змісту закону на підставі правил логіки.

3) за обсягом (результатом):

- *буквальне (адекватне)* – це тлумачення, згідно з яким дійсний зміст кримінально-правової норми точно відповідає її текстуальному вираженню;
- *обмежувальне* – має місце при незбігу тексту і змісту кримінально-правової норми, коли її значення є вузьким за словесне вираження;
- *поширювальне* - має місце при незбігу тексту і змісту кримінально-правової норми, коли її значення є ширшим за словесне вираження.

Часова юрисдикція кримінального закону України означає тривалість дії кримінального закону в межах певного часового інтервалу

Просторова юрисдикція означає поширення кримінального закону України в межах певної території та щодо певного кола осіб.

Часова юрисдикція кримінального закону України означає тривалість дії кримінального закону в межах певного часового інтервалу

Закон про кримінальну відповідальність набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування (ч. 1 ст. 4 КК). Тому новий закон може набрати чинності:

- 1) після 10 днів з дня його офіційного оприлюднення (опублікування);
- 2) з дня оприлюднення закону;
- 3) з того строку, який у ньому зазначений.

Підставами припинення чинності законом про кримінальну відповідальність є:

- а) скасування закону про кримінальну відповідальність.
- б) заміна закону про кримінальну відповідальність іншим законом.
- в) закінчення строку дії, на який закон був виданий.

Поширення дії нового закону на осіб, що вчинили відповідні діяння до набрання ним чинності, називається зворотною дією закону про кримінальну відповідальність у часі.

За загальним правилом закон не має зворотної дії у часі.

Просторова юрисдикція кримінального закону
ґрунтується на трьох основних принципах:

- територіальному,
- національному
- універсальному.

Територіальний принцип чинності (дії) (принцип територіальності) закону про кримінальну відповідальність сформульований у ст. 6 КК і полягає в тому, що особи, які вчинили кримінальне правопорушення на території України, підлягають кримінальній відповідальності на підставі КК України.

Кр. пр. вважається вчиненим на території України у випадках, коли:

- 1) воно розпочато і закінчено на території України;
- 2) воно підготовлено за межами України, а дії, що утворюють його, вчинені на території України;
- 3) суспільно небезпечні дії були розпочаті або вчинені за межами України, а закінчені або кримінально протиправний наслідок настав на території України.

Державним кордоном України є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України - суші, вод, надр, повітряного простору.

Територія України – це суша, море, ріки, озера і решта водойм, надра землі в межах кордону України, а також повітряний простір над сушею і водним простором, у тому числі і над територіальним морем

Територіальне море – це прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки (ст. 5 Закону України «Про державний кордон України»).

Поняттям «територія України» також охоплюються:

1) військові кораблі, приписані до портів на території України, які знаходяться під прапором України у відкритому морі, у територіальних водах або портах іншої держави;

2) невійськові кораблі, приписані до портів на території України, які знаходяться під прапором України у відкритому морі;

3) військові повітряні судна України, приписані до аеропортів на території України, які під розпізнавальним знаком України знаходяться у відкритому повітряному просторі, у повітряному просторі чи на аеродромі іншої держави;

4) невійськові повітряні судна України, які приписані до аеропортів на території України та знаходяться поза її межами у відкритому повітряному просторі під розпізнавальним знаком України.

Сфера застосування закону про кримінальну відповідальність поширюється також на такі об'єкти, які не є територією України. До них належать:

- *континентальний шельф* – це поверхня і надра морського дна підводних районів, прилеглих до узбережжя і островів України, але які знаходяться поза зоною територіального моря, до глибини 200 метрів або за цими межами до такого місця, де глибина покриваючих вод дозволяє вести розробку природних багатств (ст. 1 Конвенції про континентальний шельф від 29 квітня 1958 року);
- *виключна (морська) економічна зона* – це морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України, враховуючи райони навколо островів, що їй належать. Її ширина становить до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України (ст. 2 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» № 162/95-ВР від 16.05.1995 р);
- *підводні телеграфні кабелі й трубопроводи, що проходять по дну відкритого моря;*

- наукова станція, розташована на острові Галіндес в Антарктиді;
- дипломатичні представництва і консульські установи України за кордоном, а також автомашини послів під прапором України;
- місця розташування військових частин України на території інших держав;
- запуснені в космос об'єкти, що належать Україні.

Відповідно до міжнародних угод і законів України із кримінальної юрисдикції України виключені дипломатичні представники та певне коло іноземних громадян (повний імунітет). Також кримінальна юрисдикція України частково обмежується щодо консульських службових осіб (частковий імунітет) – ***принцип екстериторіальності.***

- **Принцип громадянства** (національний принцип)- громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили кримінальне правопорушення за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ч. 1 ст. 7 КК)Універсальний принцип (космополітичний) ;
- **Універсальний принцип (космополітичний)** полягає в тому, що іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили кримінальне правопорушення за її межами, підлягають в Україні відповідальності у випадках, передбачених міжнародними договорами (ст. 8 КК);
- **Реальний принцип** полягає в тому, що іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, підлягають кримінальній відповідальності за вчинені за її межами тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України. Цей принцип, як і попередній, впливає зі змісту ст. 8 КК.

Дякую за увагу

Плутницька Катерина Миколаївна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального права
та правоохоронної діяльності
e-mail: plutio@i.ua

